

KONKURENCESCHOPNOST ČESKÉ REPUBLIKY

COMPETITIVENESS OF THE CZECH REPUBLIC

NOVÁK Josef

Abstract

Competitiveness is understood as the potential of an economy to establish itself on the world markets and to uphold its long-term position here. This paper deals with the issue of global competitiveness of the European Union and Czech Republic with a focus on their current position in terms of a worldwide general comparison. It shows prevailing negative tendency of competitiveness of Czech Republic, and simultaneously defines further tasks of the EU and CR. It tries to respond on contemporary efforts of the European institutions to boost competitiveness of the member states. Sustainable performance growth of Czech economy requires a significant shift to competitive advantage of higher quality.

Key words: Competitiveness, growth, innovation, science and research, technological environment, corruption.

Abstrakt

Konkurenceschopnost je chápána jako potenciál ekonomiky etablovat se na světových trzích a udržet si zde dlouhodobou pozici. Tento příspěvek se zabývá problematikou globální konkurenceschopnosti Evropské unie a Česká republika se zaměřením na jejich aktuální pozici, pokud jde o celosvětové srovnání obecně. Poukazuje na převažující negativní tendenci konkurenceschopnosti České republiky, zároveň definuje další úkoly EU a ČR. Snaží se reagovat na současné úsilí evropských institucí s cílem posílit konkurenceschopnost členských států. Udržitelný růst výkonu české ekonomiky vyžaduje výrazný posun na konkurenční výhody vyšší kvality.

Klíčová slova: konkurenceschopnost, růst, inovace, věda a výzkum, technologické prostředí, infrastruktura, korupce

JEL Classification: D

Úvod

„Dlouhodobé plánování představuje zcela nový prostor. Mělo by obsahovat koncepty budoucnosti – řekněme pro rok 2020 – bez ohledu na to, zda jsou nebo nejsou dnes možné. Příklady: cestování na Měsíc, rozluštění lidského genomu, auto za 2000 dolarů, počítač za 100 dolarů a jiné projekty z kategorie snů. Projekty tohoto druhu se vyznačují vysokou převahou předpokladů nad znalostmi. Jejich pečlivým rozpracováním a dalším poznáním se však postupem času misky vah posunou na stranu znalostí“ (Kotler, Caslione, 2008).

Jedním z největších problémů české ekonomiky jsou elementární základy konkurence schopnosti. Žádná krize, ani ta, kterou od roku 2008 prožíváme, není nekonečná. Nastala proto nejvhodnější chvíle pro provedení analýzy současného neutěšeného stavu a stanovit strategické cíle na zlepšení pozice ČR nejen v Evropě, ale v celém globalizovaném světě.

Současný vývoj české ekonomiky vysílá zcela jednoznačné varování, že bez razantních reforem svoji pozici konkurenceschopnosti nejen neudržíme, ale naše pozice se výrazně zhorší.

Literární přehled

Díky naší strategické poloze ve středu Evropy jsme se za posledních dvacet let stali bez pochyby jednou z největších a neúspěšnějších „montoven“ našeho kontinentu. Základem tohoto vcelku pozitivního, a dočasně lukrativního, vývoje byly historické předpoklady poměrně vysoce technicky fundovaných a proexportně orientovaných českých podniků. Rychlému rozvoji těchto trendů přispívaly poměrně nízké jednotkové náklady práce spolu s odpovídající infrastrukturou, a jak již uvedeno i výhodnou geografickou polohou ČR.

Ve srovnání s vyspělými státy západní Evropy chybí ČR moderní propojení vědecko – výzkumných a designových aktivit s finální průmyslovou aplikací. Nedostatečné výsledky vykazuje ČR, i pokud se týká podílu přidané hodnoty, jejíž původ je právě ve vědecko-výzkumných činnostech. Je neoddiskutovatelným faktem, že česká průmyslová výroba je závislá, v drtivé většině případů, na zahraničních technologiích a obchodně-marketingových aktivitách (Klvačová, Malý, 2008).

Prvním z novodobých materiálů, určujících budoucí ekonomický vývoj ve sjednocené Evropě, byla tzv. Lisabonská strategie. Byla přijata v březnu 2000 na úrovni Evropské rady v Lisabonu. Cílem bylo vybudovat z Evropské unie v období 2000 – 2010 „nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější ekonomiku světa založenou na znalostech, schopnou udržitelného hospodářského růstu, vytváření více kvalitních pracovních příležitostí a zachovávající sociální soudržnost“ (Presidency conclusions, Lisbon European Council 23 and 24 March 2000).

K dosažení tohoto cíle se Unie rozhodla zaměřit na splnění těchto úkolů:

1. Připravit přechod k ekonomice a společnosti založené na znalostech, a to pomocí lepších politik, pokud jde o informační společnost, výzkum a technologický rozvoj prostřednictvím urychlení procesu strukturálních reforem směřujících ke konkurenceschopnosti, inovacím a dokončení vnitřního trhu
2. Modernizovat evropský sociální model, investovat do lidí a bojovat proti vylučování ze společnosti
3. Udržet zdravou ekonomickou perspektivu a příznivý výhled pokud jde o růst, a to aplikací vhodné kombinace makroekonomických politik

Hned první roky implementace Lisabonské strategie ukázaly, že stanovené cíle nebyly reálné a že nesplnily očekávání. Byly totiž, díky danému ekonomickému boomu přehnaně ambiciózní. Chybou bylo rovněž, že Lisabonská strategie byla formulována příliš obecně. Stejně tak nebyly přesně stanoveny kompetence a odpovědnost za plnění přijaté strategie. Na základě velmi kritické analýzy (tzv. Kokovy zprávy) byl v roce 2005 vypracován dokument „Střednědobé hodnocení Lisabonské strategie“. Bylo konstatováno, že přiblížení se ke stanoveným cílům je značně nedostatečné.

Nově integrované směry měly nově tři základní části:

- a) makroekonomickou,
- b) mikroekonomickou,
- c) politiku zaměstnanosti

Zároveň byla agenda původní strategie zúžena do 10 prioritních oblastí, které byly rozříděny do 3 základních bloků:

- a) znalosti a inovace pro růst
- b) Evropa jako atraktivnější místo pro investice a zaměstnávání
- c) vytváření více a lepších pracovních míst

Průběžná hodnocení plnění Lisabonské strategie byla ovlivněna velmi pozitivním celosvětovým ekonomickým vývojem. Proto tato hodnocení byla přívětivá a vůbec nepohlížela k možným budoucím negativním vlivům (*Klvačová, Malý, 2008*).

Oficiální účast České republiky v rámci Lisabonské strategie se datuje od listopadu roku 2001, formalizovaná v dokumentu Strategie směrem k rozšíření Evropské unie. Navazujícím krokem ČR v rámci Lisabonské strategie bylo stanovení vlastních priorit České republiky, které tvořily:

- a) koordinace makroekonomických politik
- b) politika zaměstnanosti
- c) výzkum a vývoj
- d) vzdělání

Zvláštní pozornost v této době začala být věnována i otázce konkurenceschopnosti. Není bez zajímavosti, že již v této době je pozornost zaměřena především na výzkum a vývoj, inovace a podporu podnikání malých a středních podniků.

Hodnocení konkurenceschopnosti jednotlivých zemí, a na jejich základě vypracovávané žebříčky, mají, i přes mnohé kritické výhrady, zajímavou vypovídací hodnotu. Pořadí jednotlivých států se zdá být posuzováno poměrně objektivně, protože pro vyhodnocování pozic jednotlivých zemí jsou používána jak tvrdá kritéria (statistická data sledovaných zemí), tak i kritéria měkká (anketní hodnocení).

Vytvořená databáze se stala velmi cenným nástrojem při vyhodnocování stavu konkurenceschopnosti jednotlivých států a převážná většina přihlíží k dosaženým výsledkům a úrovni konkurenceschopnosti v mezinárodním měřítku při tvorbě hospodářské politiky daného státu a při jejím vyhodnocování.

Investoři velmi bedlivě sledují a studují vývoj konkurenceschopnosti v jednotlivých zemích, neboť vyhodnocují stupeň přitažlivosti konkrétní země pro zahraniční investice stejně tak i stupeň vůči domácím podnikatelům. Bohužel mnohé země se ve svých nabídkách podbízejí tím, že snižují postupně s cílem posilování konkurenceschopnosti daňovou zátěž podnikové sféry a přenáší ji na zaměstnance a spotřebitele. Tyto aktivity vytvářejí podmínky pro nepřátelské tažení za zánik sociálního státu (*Klvačová, Malý, Mráček, 2007*).

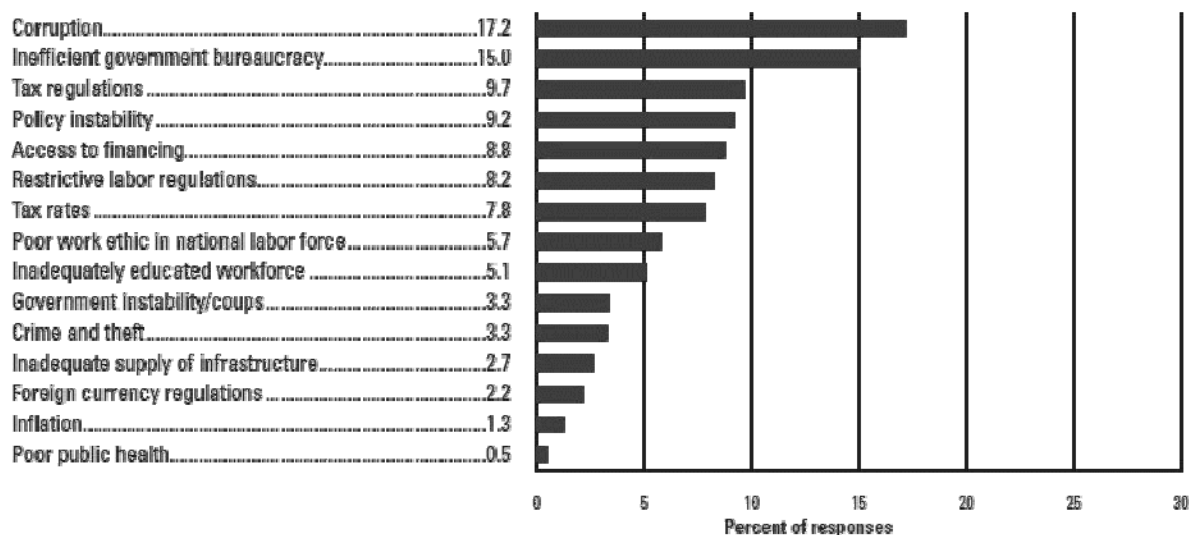
Nicméně paradoxem zůstává, že i když se s myšlenkou, že sociální stát je přežitkem, smířila velká část ekonomické odborné veřejnosti, že na předních místech v globálním hodnocení konkurenceschopnosti dlouhodobě zůstávají Švýcarsko, Švédsko, Singapur, Finsko nebo Dánsko. Jsou to země, které principy sociálního státu neopouštějí, ale naopak dále velmi intenzivně rozvíjejí (*Klvačová, Malý, 2008*).

Mezi příčiny průběžného poklesu konkurenceschopnosti ČR patří především

- stagnující resp. klesající produktivita,
- slabá výkonnost státní a veřejné správy a málo efektivní instituce,
- ekonomický růst jdoucí ruku v ruce se stoupající zadlužeností,
- nadměrná regulace a stále ještě nevyhovující legislativa,
- rozbujelá korupce na všech úrovních,
- hrozba nedokončení záměrů modernizace dopravní infrastruktury,
- nedostatek technicky vzdělaných pracovníků,
- zhoršující se disponibilita kvalifikovaných odborníků,
- klesající počet studentů a absolventů studia technického zaměření

Toto jsou největší problémy, se kterými se na cestě k vyšší konkurenceschopnosti ČR, potýkáme:

Obrázek 1 – Největší problémy na cestě ke konkurenceschopnosti ČR
[The most problematic factors for doing business]

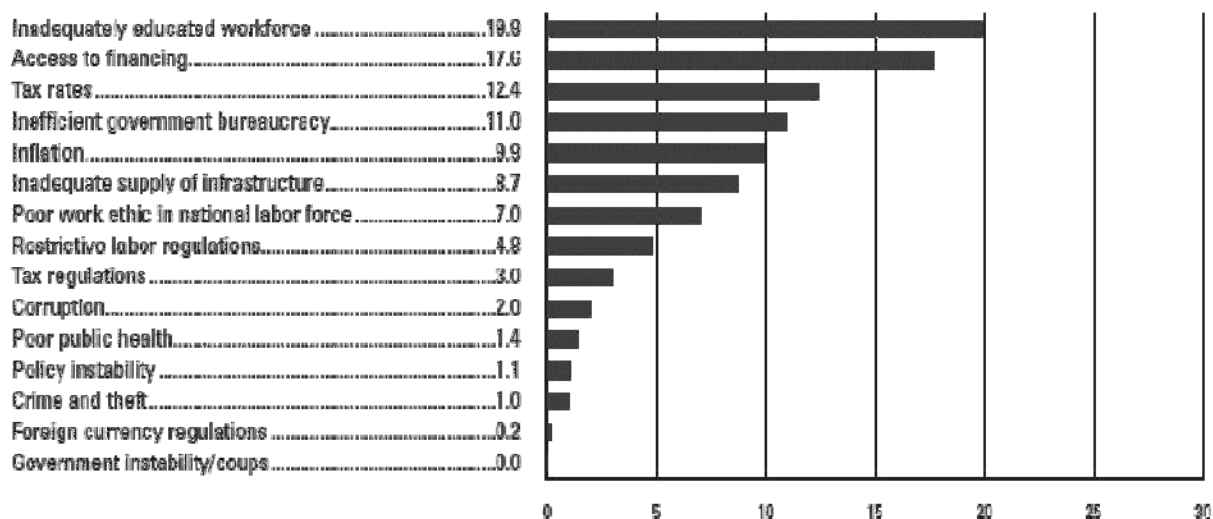

Zdroj: *The global competitiveness report 2011- 2012*

Pro dokonalejší ilustraci, komparaci a zdůraznění našich dlouhotrvajících potíží s růstem konkurenceschopnosti je prezentován stejný analytický pohled na Estonsko:

Obrázek 1 – Největší problémy na cestě ke konkurenceschopnosti Estonska

The most problematic factors for doing business

Zdroj: *The global competitiveness report 2011- 2012*

Oba uvedené příklady ukazují, jak se dvě země, které jsou na přibližně stejné ekonomické úrovni, potýkají s naprosto odlišnými problémy. Zatímco v Estonsku stojí na třech předních místech nedostatečná kvalifikace pracovních sil, přístup ke zdrojům financování, daňové zatížení, pak Česká republika dlouhodobě bojuje především s přebujelou korupcí, krajně neefektivní vládní byrokracií a komplikovanými daňovými předpisy. Problémy, které ČR řeší, nejsou jen charakteru ekonomického, finančního nebo organizačního, ale z velké části

charakteru morálního. Za zmínku u ČR stojí i poměrně velké riziko politické nestability. O to více se zdá být pozice ČR oproti vyrovnanějšímu Estonsku komplikovanější.

Cíl a metodika

Hlavním cílem příspěvku je přispět k široké diskuzi na téma „konkurenceschopnost ČR“. Prostřednictvím prezentovaného rozboru se hlouběji zamyslet nad problémy, které je nutno v této oblasti naprosto akutně řešit. Další otálení totiž není možné, neboť nejen České republice, ale celé Evropské unii začíná „ujíždět vlak“. Při analýze současného stavu a pro vypracování byly použity metody analýzy a komparace dosahovaných výsledků s požadovanou úrovní konkurenceschopnosti. Za tímto účelem byly využity jak zahraniční, tak i tuzemské prameny, tak vlastní dlouhodobé praktické zkušenosti a poznatky.

Výsledky a diskuze

V případě, že by Česká republika včas nepřikročila k razantním reformám, hrozí, že se staneme pouze dovozcem resp. uživatelem cizích technologií a pasivním subdodavatelem ostatních zemí, zejména SRN. Z hlediska infrastruktury by se smazala zatímní výhoda strategicky příznivé geografické pozice, včetně transitzní přepravy. V důsledku toho by se prohloubily rozdíly v úrovni jednotlivých regionů. Dále by se zvyšovala neefektivnost veřejnoprávních institucí, přičemž veřejné služby by se, při klesající kvalitě, kontinuálně zdražovaly. Jestli Česká republika vylepší svoji konkurenceschopnost, nesmí zůstat jen tématem pro akademickou diskuzi. Zvýšení reputace české ekonomiky a její schopnost výrazněji konkurovat vyspělým průmyslovým státům je pro české firmy, hlavně pak pro exportéry, principiální otázkou, otázkou samotného přežití.

Evropská unie, se musí zcela radikálně rozhodnout, jaké si vytvoří účinné mechanismy, které budou včas a preventivně indikovat vznikající nerovnováhy v globální ekonomice, a které budou mít za úkol předcházet vzniku, popř. minimalizovat dopad dalších, daleko hlubších, hospodářských krizí. Evropskou ekonomiku v současné, negativně se vyvíjející, fiskální a ekonomické situaci, mohou zachránit jen velmi rozsáhlé a zcela razantní strukturální proměny. Pro znovuoživení národních ekonomik bude nutná především rozsáhlá katarze celého finančního trhu. Řešení nakupených problémů, i přes mnohé ad hoc improvizace a dočasné kroky, dostává pozvolna určitý směr a systém. I když některé pokusy ještě dnes nevyvolávají dostatečnou důvěru, např. unijní ministerstvo financí, společná fiskální politika, emise eurodluhopisů nebo daň z finančních transakcí, je nezvratným faktem, že určitý racionální základ obsahují, a je jenom otázkou času a dalšího vývoje, zda, kdy a v jakém rozsahu budou v budoucnu tyto záměry realizovány.

Jedním ze stabilizačních záměrů je zcela určitě vize evropského sociálně tržního hospodářství pro 21. století (Strategie Evropa, 2020). Zmíněná vize předkládá tři vzájemně se posilující priority:

- a) Inteligentní růst: rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích
- b) Udržitelný růst: podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje
- c) Růst podporující začlenění: podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat sociální a územní soudržností.

Pro dosažení těchto cílů do roku 2020 byly stanoveny tyto hlavní úkoly:

- 75% obyvatelstva ve věku od 20 do 64 let by mělo být zaměstnáno,
- 3 % HDP Evropské unie by měla být investována do výzkumu a vývoje,
- v oblasti klimatu a energie by mělo být dosaženo cílů „20–20–20“ (včetně zvýšení závazku na snížení emisí na 30 %, pokud budou podmínky příznivé),
- podíl dětí, které předčasně ukončí školní docházku, by měl být pod hranicí 10 % a nejméně 40 % mladší generace by mělo dosáhnout terciární úrovně vzdělání,
- počet osob ohrožených chudobou by měl klesnout o 20 milionů

Uvedené cíle jsou ve vzájemném vztahu a jsou prvořadě pro dosažení celkového úspěchu. Zcela nevyhnutelné bude převedení záměrů EU do podoby vnitrostátních cílů a směrů, a tím zaručit, že každý členský stát strategii Evropa 2020 přizpůsobí své konkrétní situaci. Naplněním přijatých záměrů by se měla Evropa opět dostat mezi vyspělé světové hráče. Pro ČR vyplývají následující úkoly a závazky:

Ukazatel	EU	EU odhad	ČR
Míra zaměstnanosti v %	75%	73,7 – 74%	75%
Výzkum a vývoj v % HDP	3%	2,65 – 2,72%	1%
Snižování emisí CO ₂ (1990)	- 20%	- 20%	9%
Obnovitelné zdroje energie	+ 20%	+ 20%	13%
Energetická účinnost – snížení spotřeby energie v mil. tun ropného ekvivalentu	309 mil. t	206,9 mil. t	není určeno
Předčasné ukončování školní docházky v %	10%	10,3 – 10,5%	5,5%
Terciární vzdělávání v %	40%	37,5 – 38%	32%
Snížení počtu osob ohrožených chudobou či sociálním vyloučením	20 mil.	nelze určit	max. 15,3% populace

Velmi významnou složkou naší ekonomiky jsou především malé a střední podniky (MSP). Jejich velmi zásadní sociální přínos je dán možností širokého a zcela samostatného uplatnění jedinců, jednotlivých občanů. Podnikatelé v MSP jsou odpovědni sami sobě a jsou tudíž přirozeně nuceni k optimálním výkonům.

Význam MSP tkví dále v tom, že jejich činnost je bezprostředně spojena s místem podnikání, tj. s konkrétními regiony. Podnikatelé nejenže vytvářejí v příslušném regionu pracovní místa, ale napomáhají také jeho rozvoji. MSP mají ve srovnání s velkými firmami větší flexibilitu a jsou schopny rychle reagovat na nové vývojové trendy. Jsou iniciátory a autory velkého množství inovací.

Mezi významné problémy, kterým MSP čelí, patří zejména:

- a) omezená možnost přístupu ke kapitálovým zdrojům
- b) výkyvy na trhu mají dopad než na podniky velké
- c) omezená možnost v zaměstnávání odborníků
- d) nefunkční legislativa a její nepřehlednost
- e) zhoršující se dostupnost finančních zdrojů a úvěrů
- f) omezená možnost účastnit se veřejných soutěží a získávání veřejných zakázek
- g) velmi malé šance účastnit se oblasti podnikání, kde je potřeba velká investice

Strategie Evropa 2020 a všechny materiály, vypracované kompetentními českými orgány a institucemi, s dalším rozvojem a podporou MSP, jako jednou z priorit zvyšování konkurenceschopnosti ČR, nadále počítají a budou tento sektor, a potažmo i rozvoj regionů, podporovat. Nicméně shora uvedené problémy při podnikání MSP zůstávají, za stávající dluhové krize, stále v nezměněné platnosti. Nově se k nim řadí ta skutečnost, že MSP není umožněno ve větším měřítku zapojení do vědecko-výzkumných aktivit. Stalo se nešvarem, že veřejnoprávní instituce, včetně vysokých škol, pracují na zakázku velkých podniků a zahraničních klientů. Dalším neduhem je stále narůstající podíl MSP jako subdodavatelů velkoproducentů. To se týká nejen průmyslové, ale rovněž tak i zemědělské výroby.

V příspěvku naznačené předpoklady růstu konkurenceschopnosti by měly nutně vést k široké odborné diskuzi o tom,

- zda za dnešní situace v EU je reálná naděje na naplnění cílů konkurenceschopnosti jejich členů,
- zda má ČR dostatečné předpoklady k plné implementaci a realizaci stanovených cílů,
- co nastane, jestli se záměry EU a ČR nenaplní.

Závěr

Pokud se v dostatečné míře nepodaří EU prosadit princip závaznosti Strategie Evropa 2020, pak se potvrdí některé skeptické názory na to, že tato strategie je jen de facto aktualizovaný a modernizovaný Pak stability a růstu. Nutno podotknout, že negativní roli při implementaci Strategie hrají samozřejmě, a především, značně rozdílné úrovně výkonnosti jednotlivých národních ekonomik a velmi omezená možnost jejich vzájemné koordinace.

Z těchto důvodů hrozí proto latentní nebezpečí, že velmi ambiciózní plány a záměry nebudou, v termínu a v potřebné míře, vůbec realizovány. Opakoval by se tak osud předchozích programů, kdy členské země nepřístupovaly dostatečně zodpovědně k jejich implementaci a dokonce považovaly jejich závaznost jako zasahování do jejich suverenity.

Stejně tak se nesmí opakovat situace, kdy země, která přijaté závěry a kritéria neplnila, byly maximálně jen „upozorněny či varovány“, nikoliv sankcionovány.

Optimisticky lze předpokládat, že EU ve Strategii Evropa 2020, a na ně navazující opatření ČR, vycházejí ze zodpovědně provedených rozborů předchozích chyb při implementaci cílů pro zvýšení konkurenceschopnosti, a že byla v plném rozsahu pochopena zodpovědnost jednotlivých členských států EU za budoucí celkový hospodářský vývoj Starého kontinentu. Mějme proto na paměti téměř prorocké vyjádření dnešního stavu: „Tato situace nebude trvat věčně. Zcela jistě přijdou jiné ideologie, jiné sny; ty se objeví spíše dříve než později, v případě že současná ekonomická krize přetrvává a prohlubuje se. Ale prozatím vládne světu nesporně kapitalismus“ (Krugman, 2008).

Literatura

- [1] *CÍLE STRATEGIE EVROPA 2020*. Dostupné z http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_cs.htm
- [2] *LISABONSKÁ STRATEGIE* (Evropská unie v České republice). Dostupné z http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm
- [3] KLVAČOVÁ, E., MALÝ, J., MRÁČEK, K. 2007. *Základy evropské konkurenceschopnosti*. Vydání 1., Praha: Professional Publishing, 2007. 118 s. ISBN 978-80-86946-54.

- [4] KLVAČOVÁ, E., MALÝ J. 2008. *Domnělé a skutečné bariéry konkurenceschopnosti EU a ČR*. Praha: SV, spol. s r.o., 2008, 100 s., ISBN 978-80-903122-8-9.
- [5] KOTLER, P., CASLIONE J. A. 2009. *Chaotika*, 1. vydání, Computer Press, a.s., 212s. ISBN 978-80251-2599-1.
- [6] KRUGMAN, P. 2009. *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W. W. Norton and Co., Reprint edition (September 8, 2009), s. 207, ISBN 978-0393337808.
- [7] SCHWAB KLAUS. *The Global Competitiveness report 2011 – 2012*. World Economic Forum, Geneva, Switzerland. Dostupné z http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
- [8] *World Competitiveness Yearbook results*. dostupné z <http://www.imd.org/research/publications/wcy/World-Competitiveness-Yearbook-Results>

Adresa autora:

Novák Josef, Vysoká škola finanční a správní o.p.s., Fakulta ekonomických studií Katedra managementu, Estonská 500, 101 00 Praha 10 – Vršovice, tel. 731 126 230 19448@mail.vsfs.cz